

O'ZBEKISTON TEMIR YO'LLAR TARMOG'INI YANADA RIVOJLANTIRISH VA ULARNING XIZMAT KO'RSATISH IMKONIYATINI OSHIRISH

Sharustamov Ayatillo Odilovich¹

Annotatsiya: *ilmiy maqolaning maqsadi temir yo'l transportini rivojlantirishdir. barqaror rivojlanish uchun ilmiy asoslangan moliyaviy siyosat asoslari va sanoatni moliyalashtirishning zamonaviy nazariyasi, moliya strategiya, mexanizmlarni tahlil qilish. O 'zbekiston Respublikasidagi temir yo' l transportni yanada isloh qilish va qo 'llab-quvvatlash bo' yicha yangi g'oyalar va prinsiplarni shakllantirish.*

Kalit so'zlar: temir yo'l transporti, O'zbekiston AJ temir yo'llari, Menejment, marketing.

Temir yo'l transporti transport tizimining tarkibiy qismi bo'lib, O'zbekiston iqtisodiyotining eng muhim tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Mamlakatning katta hududi va nisbatan arzon narxini hisobga olgan holda, u mamlakatning iqtisodiy makonining birligini ta'minlash uchun jismoniy va yuridik shaxslarning yo'lovchi va yuk tashish ehtiyojlarini qondirish. Temir yo'l transporti ham o'z tarixi va an'alariga ega mamlakatimizda transport sohasi sifatida rivojlanmoqda. Mamlakatimiz hududining katta qismi tekisliklar katta qismini (78,7%) tashkil etganligi sababli, temir yo'l qurilishi va undan foydalanish maktabi tashkil etilganidan beri temir yo'l transporti iqlimga bog'liq agar biz ushbu sohaning harakatidan kelib chiqsak holda ma'no yanada ravshanroq bo'ladi.

Yetakchi va muhim O'zbekistonda mavjud transport turlari orasida temir yo'llar o'rin egallaydi. Temir yo'l transportining boshqa turlari atrof-muhitga kamroq zarar etkazadigan turlarga nisbatan yana bir afzallik shundaki, yuk ko'tarish qobiliyati va yo'lovchilar sig'imi juda yuqori, bu esa imkon beradi.uning noqulayliklariga qaramay, muntazam ravishda harakatda.

O'zbekiston Respublikasi temir yo' llarining chizmasi

¹ ToshDTU ilmiy izlanuvchisi, e-mail: Ayatillo_2007@mail.ru, tel.: (90) 321-36-38

O'zbekiston temir yo'l transporti rivojlanishda davom etmoqda, temir yo'l xizmatlari hajmi va sifatini oshirish, tarkibiy va moliyaviy jihatdan islohotlarga muhtoj. Buning sababi, hozirda bir qator mavjud muammolar hal qilinmagan. Buning sababi, O'zbekiston tovarlar va yo'lovchilarni import qiladi yetkazib berish tezligi, ushbu xizmatlar bozorining rivojlanish darajasi va raqobat (shuning uchun asossiz tariflar). maqsad, bir qator jarayonlarning samarasizligi va xizmatlarning past sifati ko'rinadi). Ikkinchidan, harakatlanuvchi tarkibning parchalanishining katta foydasi.

Temir yo'l transportini isloh qilish 1994 yildan beri amalga oshirilmoqda va bu hali ham davom etmoqda. Tizimli islohotlarni amalga oshirish jarayonida ma'lum yutuqlarga erishildi. Biroq, ular etarli emas edi. Shu sababli, islohotlarni ishlab chiqishda tarkibiy, O'zbekiston temir yo'llarini isloh qilish va 2030 temir yo'l transportini rivojlantirish strategiyasi natijasida xolding kompaniyasini boshqarish tizimi strategiyasi ishlab chiqildi va hukumat darajasida qabul qilindi. Ushbu hujjatlar davlat temir yo'l siyosatini belgilaydi. saqlash va amalga oshirishda muhim ahamiyatga ega. Moliyaviy jihat ularda temir yo'l siyosatini to'g'ri ta'minlash va amalga oshirishni moliyaviy qo'llab - quvvatlash-ko'plab muhim oziq-ovqat muammolari o'rganildi.

"O'zbekiston temir yo'llari" AJni rivojlantirish masalalari yanada rivojlanishi kerak:

- sanoat xususiyatlari va zamonaviy iqtisodiy sharoitlarni hisobga olgan holda temir yo'l transportini moliyalashtirish nazariyasining asoslari shakllantirish
- moliyaviy resurslar, daromadlar va xarajatlar to'g'risidagi ma'lumotlarning tarkibi, tarkibi va tuzilishi
- temir yo'l transportida yuzaga keladigan moliyaviy oqimlarni o'rganish
- temir yo'l transportining moliyaviy mexanizmining mazmunini ochib berish
- temir yo'l transportini rivojlantirishning zamonaviy strategiyasini ishlab chiqish, moliyaviy islohotlarni tarkibiy va umumlashtirish, aniqlashtirish va to'ldirish
- tarif siyosatini shakllantirish va tariflarni tartibga solish usullarini ishlab chiqish chiqish, shuningdek yuk va yo'lovchi tashish uchun tariflarni shakllantirish va yo'lovchilarga xizmat ko'rsatish uchun byudjetdan kompensatsiya to'lovlari yaxshilangan asosda uslubiy ta'minot.
- budjet va g'aznachilik texnologiyalari asosida "O'zbekiston temir yo'llari" konsolidatsiyalashgan to'lov balanslarini (budjetlarini) bajarish uchun AJning moliyaviy oqimlarini boshqarish tizimini umumlashtirish va rivojlantirish.
- temir yo'l tizimini, shu jumladan temir yo'l mashinasozligini davlat tomonidan tartibga solish moliyaviy tartibga solishning kompleks tizimini ishlab chiqish
- uzoq safarlarda yuqori tezlikda yo'lovchi tashish rivojlanishni moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmini ishlab chiqish.

Yana bir muhim istiqbolli loyiha sifatida O'zbekiston, Afg'oniston va Pokiston davlatlarini bog'laydigan 600 km uzunlikdagi ajratuvchi mazarisharif-Kobul-Peshovar temir yo'lining qurilishi dengizga chiqish xarajatlarini 2-3 baravar kamaytiradi. Shuningdek, O'zbekiston Pokistonga tovarlarni etkazib berish uchun zarur bo'lgan 30-35 kunlik vaqt 10-15 kuniga to'g'ri kelishi mumkin. Bu yo'l Rossiya va Pokiston o'rtasidagi transport xarajatlarni 15-20 foizga kamaytiradi. Albatta, bu davlat mamlakatlari o'rtasidagi tovar bo'lib, ular o'z aylanmalarini faollashtirishdan tranzit bo'lib xizmat qiladi. Masalan, Rossiya, Qozog'iston 2020 yilda O'zbekiston va Afg'oniston o'rtasida 4 million yo'l, agar qurilish bilan bir tonna yuk tashilsa, 10 million tonnaga yetishi mumkin

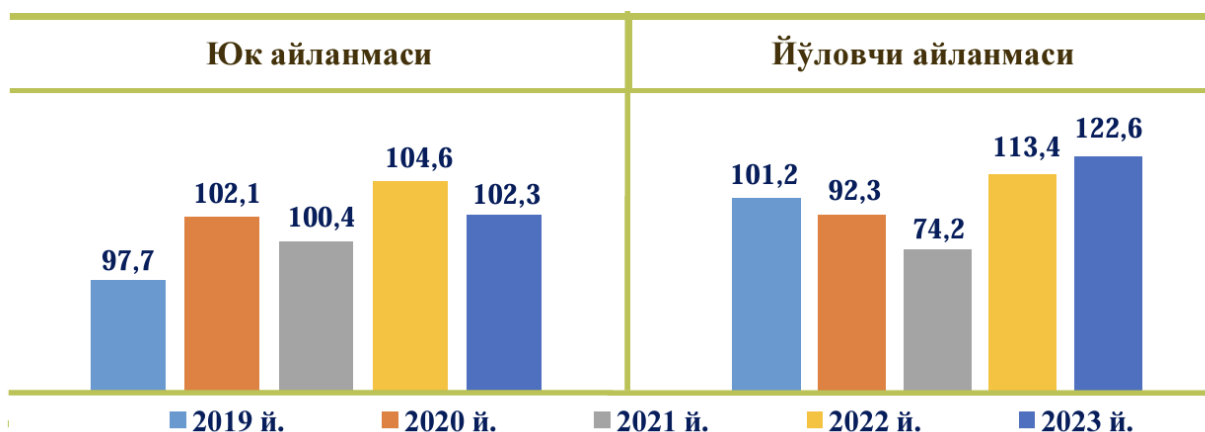
Yuqoridagilardan xulosa qilishimiz mumkinki, aniq transport dengiz va okeanlardan, Evropa va Osiyodan uzoqda joylashgan tarkib transport tizimlar, ayniqsa temir yo'l liniyalari mamlakatining markazida joylashgan O'zbekiston Respublikasida muammolar bo'lgan va shunday bo'lib qolmoqda.

Buning uchun mamlakatimizda transport iqtisodiyotini, xususan temir yo'lni rivojlantirish zarur transportning mavjud holatini har tomonlama ilmiy tahlil qilish, uni o'rganish, potentsialdan foydalanish darajasini baholash va bashorat qilish, yangi liniyalarga bo'lgan ehtiyojni o'rganish, o'zini oqlamaydigan liniyalarni aniqlash bu bizning oldimizda turgan vazifalardan biridir. Bunga temir yo'l transporti kiradi iqtisodiy tizimlar nuqtai nazaridan tahlil qilish va uni mamlakatlar bo'yicha umumlashtirish faqat orqali amalga oshiriladi.

2022 yilning mos davri bilan taqqoslaydigan bo'lsak, temir yo'l transportida yuk aylanmasi 134,5 mln. t-km.ga oshib, 5 912,9 mln. t-km.ga yetdi. Shu bilan birga, yo'lovchi aylanmasi 180,2 mln. yo'lovchi-km.ga oshib, 976,3 mln. yo'lovchikm.ni tashkil etdi.

Temir yo'l transportining yuk va yo'lovchi aylanmasi o'sish sur'atlarini taqqoslanishi (% da)

O'zbekiston temir yo'llarini innovatsion rivojlantirish istiqbollari keyingi avlodning malakasiga, innovatsion texnologiyalarni joriy etish tizimidagi bilim ko'nikmalariga yaqin iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyatga ega.

Temir yo'l transportining kelajagini o'zgartiradigan asosiy texnologiyalardan biri bu avtomatlashtirishdir. Sun'iy intellekt va boshqaruv tizimlari yordamida poezdlar haydovchining ishtirokisiz avtonom harakatlana oladi. Bu transport xavfsizligi va samaradorligini oshiradi, shuningdek, xodimlar xarajatlarini kamaytiradi. Bundan tashqari, avtomatlashtirish temir yo'l liniyalarining o'tkazuvchanligini oshiradi va sayohat vaqtini qisqartiradi.

Biroq, avtomatlashtirish temir yo'l transportining kelajagini o'zgartiradigan yagona yangilik emas. Yengil qotishmalar va kompozit materiallar kabi yangi materiallar va dizaynlar energiya sarfini kamaytiradigan va temir yo'l transportining ekologik samaradorligini oshiradigan kuchliroq va engilroq formulalarni yaratadi. Shuningdek, soatiga 1000 km dan yuqori tezlikka erisha oladigan Ultra tezyurar poezdlarni yaratish uchun magnit suspenziyalar va giper-halqalardan foydalanish imkoniyatlari o'rganilmoqda.

Temir yo'l transportini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlaridan biri bu jarayonlarni avtomatlashtirish va sun'iy intellektni joriy etishdir. Kelajakda poezdlar haydovchining ishtirokisiz harakatlanishi mumkin, bu esa transport xavfsizligi va samaradorligini oshiradi. Sun'iy intellektdan foydalanish mumkin bo'lgan nosozliklarni bashorat qilish va uskunani ishlamay qolishidan oldin ta'mirlash imkonini beradi.

Robotlashtirish va avtonom poezdlar temir yo'l sanoatida kelajakning eng istiqbolli texnologiyalaridan biridir. Avtonom poezdlar mustaqil ravishda boshqarilishi va haydovchi ishtirokisiz ma'lum bir yo'nalishda harakatlanishi mumkin. Bu inson omillari xavfini kamaytiradi, o'tkazish qobiliyatini oshiradi va transport xavfsizligini yaxshilaydi.

Temir yo'l transportida kelajak texnologiyalari transport samaradorligi, xavfsizligi va qulayligini sezilarli darajada yaxshilashga va'da beradi. Avtomatlashtirish, sun'iy intellekt, magnit yostiqlar, aqlli boshqaruv tizimlari, toza energiya manbalari, aqlli chiptalar va avtonom poezdlarning joriy etilishi temir yo'l sanoatini rivojlantirish va zamonaviy va innovatsion transport tizimini yaratish uchun yangi imkoniyatlar ochadi.

Zamonaviy innovatsiyalar temir yo'llarni xavfsizroq, samaraliroq va yo'lovchilar va yuk egalari uchun qulayroq qilish orqali o'zgartiradi. Ushbu yangiliklardan biri poezdlar harakatini avtomatik boshqarishni joriy etishdir. Ushbu tizim markazlashtirilgan tizim orqali poezdlar harakatini boshqarishga imkon beradi, bu esa inson omillari xavfini kamaytiradi va xavfsizlikni oshiradi.

IOT va sun'iy intellektning rivojlanishi bilan temir yo'l transporti "aqlli" bo'ladi. Aqlli poezdlar poezd, yo'llar va infratuzilmaning holati to'g'risida ma'lumot to'playdigan sensorlar bilan jihozlangan. Ushbu ma'lumot tahlil va qaror qabul qilinadigan Markaziy tizimga uzatiladi. Buning yordamida yuzaga keladigan muammolarga tezda javob berish va baxtsiz hodisalarning oldini olish mumkin.

Aqlli temir yo'l transporti tarmoqlari poezdlar harakati ma'lumotlarini avtobuslar, tramvaylar yoki metro kabi boshqa transport turlari bilan birlashtirishga imkon beradi. Bu yo'lovchilar alohida chiptalarni sotib olmasdan turli xil transport turlari o'rtasida osongina harakatlanishi mumkin bo'lgan yanada samarali jamoat transporti tizimini yaratishga imkon beradi.

Zamonaviy temir yo'l transportining muhim vazifalaridan biri atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirishdir. Buning uchun dizel o'rniga elektr haydovchidan foydalanish, poezdlarning energiya samaradorligini oshirish va infratuzilmani quvvatlantirish uchun qayta tiklanadigan energiyaga o'tish kabi ekologik texnologiyalar ishlab chiqilmoqda va joriy etilmoqda.

Poyezdlarning og'irligini kamaytirish va havo qarshiligini kamaytirish imkonini beruvchi innovatsion materiallar ham ishlab chiqilmoqda, bu esa energiya sarfi va zararli moddalar chiqindilarining kamayishiga olib keladi. Temir yo'l transportidagi eng inqilobiy yangiliklardan biri bu uchuvchisiz poezdlarni joriy etishdir. Sun'iy intellekt va avtomatik boshqaruvdan foydalangan holda, uchuvchisiz poezdlar mashinist ishtirokisiz temir yo'llarda mustaqil ravishda harakatlanishi mumkin.

Uchuvchisiz poezdlar xavfsizroq va samaraliroq bo'lishga va'da beradi, chunki ular inson omilini yo'q qiladi va poezdlar harakatini optimallashtirishga imkon beradi. Ular, shuningdek, ekologik jihatdan qulayroq bo'lishi mumkin, chunki ular elektr haydovchidan foydalanishlari va energiyani optimal taqsimlashlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Бравард, Ж. Л. Самарали аутсорсинг. Муваффақиятли аутсорсинг муносабатларини тушуниш, режалаштириш ва улардан фойдаланиш. - М. : Баланс бизнес китоби, 2011. - 14 п.
2. Development of the service sector in the Republic of Uzbekiston, 2020.-52p
3. Khalyn, V.G., 2018. Logistics Systems of Warehousing and Materials Handling. European Research Studies, 21, pp.900–902.
4. Kim, E.V., 2019. 3PL and 4PL PROVIDERS IN THE LOGISTICS SERVICES MARKET. (In Russian). International Journal of Humanities and Natural Sciences, 12–3 (39), pp.76–78. <https://doi.org/10.24411/2500-1000-2019-11935>.
5. Syzdykbayeva, B., Raimbekov, Z., Seidualin, D., Mukanov, A. and Zhumataeva, B., 2019. Development of Trade and Warehouse Infrastructure in the Distribution System of Urban

- Agglomerations (the Case of Kazakhstan) (In Russian). *Bulletin of Science and Practice*, 5, pp.146–158. <https://doi.org/10.33619/2414-2948/47/19>.
6. Xu, D., Wang, Y. and Long, F., 2019. The Priority Analysis of 4PL's Feature Elements in China Based on Cross-Border E-Commerce from Sellers Perspective. <https://doi.org/10.2991/icemse-19.2019.142>

